

EMILI MIRA I LÓPEZ, LA RECERCA INCESSANT

L'any 1977 un grup de professionals, psicòlegs, psiquiatres i reeducadors, amb una orientació psicoanalítica, vam crear el Centre Emili Mira. La filla del doctor Mira, la Montserrat, que feia molt poc que havia tornat de l'Argentina, va cedir-nos els drets d'usar el nom del pare.

Feia dos anys escassos de la mort del dictador. Un moment de tirar endavant nous projectes amb la il·lusió per somiar i dissenyar com volíem que s'estructurés la cura de la salut mental.

És un any que s'estava celebrant el Congrés de la Cultura Catalana, que va ser un moviment cívic, sindical, professional, universitari per tal d'avaluar la situació del País en tots els àmbits: des de l'agricultura, la indústria, passant per la sanitat, el teatre, la llengua, l'esport i la salut mental. Calia dissenyar unes vies de creixement social, també en els àmbits sanitaris. L'objectiu del Congrés era el de facilitar unes bases perquè els polítics democràtics disposin d'unes eines per començar a estructurar el País.

Val la pena destacar que el primer Congrés Català de Salut Mental, l'any 1999, va portar el nom de *Memorial Emili Mira i López*.

Per què vam escollir el nom d'Emili Mira?

Al 1972 el Dr. Joan Obiols, un professional de molt prestigi, va organitzar un homenatge a l'Emili Mira. Va ser un acte d'homenatge i també de desgreuge cap a les acusacions difamatòries, que uns anys abans, s'havien difós, en un article, signat pel doctor Ramon Sarró, publicat a La Vanguardia Española, en el qual se l'acusava d'haver col·laborat, durant la guerra, en les tortures a les txeques a Barcelona, - que eren unes presons controlades pel PSUC. Aquestes difamacions van ser àmpliament desmentides per molts professionals del món científic fora d'Espanya. Tanmateix el poder difamatori té molt poder i l'any 1984 dirigents de la Diputació, que també havia creat un centre amb el nom d'Emili Mira a Santa Coloma de Gramenet, es van posar en contacte amb el nostre Centre per si els podíem desmentir aquesta suposada col·laboració de Mira.

Altres motius importants per l'elecció del nom d'Emili Mira:

Per una aposta de continuïtat i de desenvolupament d'unes actituds de compromís cívic i una concepció progressista de la sanitat.

Pel seu compromís amb la infància, va ser el creador de *La Sageta*, un centre d'atenció als infants amb dificultats situat al peu de Collserola, (bombardejat pels franquistes).

Per la seva comprensió del malestar dels infants i l'encert de mirar d'entendre'l en el context familiar.

Per la seva inqüestionable actitud de recerca i d'investigació.

Per una actitud reparadora, per tal de rescatar de l'oblit un gran professional, la vàlua del qual el franquisme havia difamat, i que havia fet aportacions innovadores a la salut mental abans de la guerra espanyola.

Qui era Emili Mira?

Va néixer a Cuba, al 1896, de pare granadí, metge militar, especialista en malalties tropicals i la mare madrilenya. Acabada la guerra amb EE.UU, es traslladen a la Península, passen un parell d'anys a Galícia i s'instal·len definitivament a Barcelona on es forma com a metge.

Al 1917 es llicencia a la Universitat de Barcelona i es doctora a Madrid, amb el treball *Correlaciones somáticas del trabajo mental*, tota una declaració d'intencions, doncs. Sempre va creure en la correlació fonamental entre el cos i la ment. Una altra actitud que el va caracteritzar va ser el seu constant esperit d'investigació.

Per entendre Mira cal situar-lo en el context social i polític del País. Des de principis de segle Catalunya viu un moment de creixement econòmic, de gran inquietud social i desenvolupament cultural. Mentre que Espanya estava immersa en un dol per les conseqüències de la pèrdua de Cuba, a Catalunya sorgeix un gran moviment d'efervescència cívica i també de conflictes i de lluites pels drets socials; al 1909 es produeix la revolta popular que origina la Setmana Tràgica. Des del tombant de segle es desenvolupa el moviment Modernista, que tanta petja ens ha deixat, amb creadors com Puig i Cadafalch, Domènec i Montaner, Gaudí o Jujol. A partir del 1911 es produeix un altre canvi cultural que s'anomenà Noucentisme, que va ser un moviment estètic, cívic i ètic per impulsar el creixement del País en tots els àmbits. És el moment d'institucionalització de la cultura catalana i d'obertura al corrents europeus. Es genera una dinàmica de gran desenvolupament artístic que, en l'àmbit pictòric, va donar creadors com Picasso, Miró, Dalí, Nonell. I en l'arquitectura neix el que s'anomenà Gatlac.

En l'àmbit de la psicologia: ja des de principis de segle, el psiquiatre Domènec Martí i Julià (1911), va establir un programa innovador de Transformació Institucional dels Establiments Psiquiàtrics, d'acord amb els nous corrents de la psiquiatria i la neurologia a Europa.

Al 1913, l'Institut d'Estudis Catalans – gràcies a Pompeu Fabra- aprova la normalització ortogràfica del català, una eina per fer-ne una llengua de cultura.

Emili Mira creix i es forma en aquest ambient.

Al 1914, mentre Europa s'enfanga amb la guerra, es crea a Catalunya la Mancomunitat, una eina política i econòmica, filla d'aquell corrent innovador del Noucentisme, la qual va ser un instrument per impulsar la modernització del País. Per exemple, en l'àmbit sanitari, es dissenyen uns programes progressistes per tenir cura dels malalts fora dels centres hospitalaris. Es posà un èmfasi especial en l'àmbit de l'ensenyament i de la cultura: s'edifiquen centres escolars com El Ramon Llull, del carrer d'Aragó, o el Pau Vila, a l'arc del Triomf. Es creen un munt de biblioteques arreu del territori,...totes elles són reconeixibles per una estètica clàssica.

Al 1918 es crea l'Institut d'Orientació Professional i a l'any següent s'hi incorpora Mira. Al 1919 ja és nomenat Cap del Laboratori Psicomètric d'aquest Institut, va ser un centre molt innovador, només n'existia un altre a Boston.

Al 1920, Mira, amb només 26 anys, i gràcies a una beca de l'Ajuntament de Barcelona on exerceix de psiquiatre, fa una gira per conèixer les innovacions psicològiques i psiquiàtriques a diverses ciutats europees. Entre d'altres professionals coneix Claparède i, amb l'Institut Rousseau de Ginebra, impulsen la Primera Conferència Internacional de Psicotècnia en la qual Mira hi presenta les seves investigacions que destaquen per la novetat. Gràcies a la seva activitat la psicologia catalana va assolir un gran prestigi internacional, viatja a París, Londres, Brussel·les, Berlín, Munic, Ginebra, Milà. El propi Claparède l'anomena «le grand Mira». Per aquest motiu, al 1930, es celebra la segona Conferència de Psicotècnia a Barcelona.

Al 1924, gràcies a les gestions de Mira, es fa a Barcelona el Congrés de l'Associació Espanyola de Neuropsiquiatria, d'on surt el projecte de crear una Lliga Espanyola d'Higiene Mental. També troba el temps per traduir el *Tratado de Enfermedades Mentales*, de Bumke, al 1926. Al 1930 és nomenat membre del Comitè Internacional d'Higiene Mental en l'assemblea de Washington. Val la pena destacar que en aquell moment ja es va promoure una eina tan pionera com l'atenció psiquiàtrica a domicili.

Al 1931, amb l'adveniment de la República, i amb la recuperació del govern autonòmic de la Generalitat, s'impulsa una renovació important, es creen les comarques sanitàries i les xarxes municipals a fi d'afavorir que els malalts mantinguin els vincles habituals.

Tosquelles fa sempre un gran reconeixement de Mira el qual va estar al corrent de les descobertes científiques a Alemanya i a França. Li reconeix que li va fer descobrir Lacan.

La història de la psicologia ha anat sempre lligada al vaivens de la política, a partir del 1931, Barcelona va acollir psiquiatres europeus que començaven a fugir del nazisme, com els alemanys: Herman Simon, Emili Braz, Heidelberg Alfred Strauss, Werner Wolff, o l'hongarès Sandor Eminder.

Mira va tenir la clarividència de veure que, tant la fenomenologia de Husserl com el pensament de Heidegger, obrien les portes al feixisme.

Del 1931 al 1939 multiplica la seves activitats científiques: L'Institut passa a denominar-se Institut Psicotècnic de la Generalitat del qual fou anomenat director. Una de les finalitats de l'Institut era el de donar suport als moviments de renovació pedagògica que s'estaven produint a Catalunya. D'aquesta col·laboració en va néixer, l'any 1933, la *Revista de Psicologia Pedagògica* de la qual n'era codirector. Va ser el primer professional a usar el terme de psicopedagogia. També va traduir de l'alemany el llibre d'Otto Lipmann, *Psicologia per a mestres*. La tasca de l'Institut estava orientada al servei de les persones.

També al 1932, fruit de l'experiència a l'Institut, va veure la utilitat d'aplicació de les seves recerques al camp del dret i va escriure el *Manual de psicologia jurídica*.

Al 1933 es crea la primera Càtedra de Psiquiatria i n'és nomenat primer professor. Dirigí, també, la secció de dones del Centre Psiquiàtric de Sant Boi, i fou director-consultor del Centre Pere Mata de Reus. Va fundar el centre d'Orientació de Psicologia Infantil *La Sageta*.

Al 1934 és elegit president de la «*Societat Catalana de Psiquiatria i Neurologia*» i al 1935 publica el *Manual de Psiquiatria*, on propugna que cal evitar l'internament del malalt i incorpora les aportacions de la psicoanàlisi.

Al costat dels professors Pi Sunyer, Rodríguez Arias, Vilardell, va ser l'impulsor de la primera Clínica de Medicina Psicosomàtica del País i de la *Revista de Psicologia i Pedagogia* (1936-1939) i director de la *Revista Catalana de Neurologia i Psiquiatria* (1934-1937). També va ser professor de Psicologia Experimental a la facultat de Filosofia i Lletres, i de Patologia Legal, a la facultat de Dret. També fou professor de la Facultat de Pedagogia.

Quan esclatà la guerra fou nomenat Cap dels Serveis Psiquiàtrics de l'Exèrcit Republicà. Al front fa una troballa innovadora: la cura dels xocs traumàtics dels combatents. Amb Francesc Tosquelles van veure la necessitat de tractar-los a prop de la línia de combat per tal d'evitar-ne la cronificació de les neurosis traumàtiques. Tosquelles explica com tots dos van estar exposats a ser depurats i com van haver de marxar al front de Madrid. Publica *Higiene mental del combatiente*. Al 1938 publica al *British Medical Journal* un article amb les seves descobertes. Durant la segona guerra mundial, tan Wilfred Bion com Wilhelm Reich, també van crear aquestes unitats psiquiàtriques per atendre els xocs traumàtics.

Va ser una persona i un professional compromès amb la realitat social i amb les necessitats de les persones. Per això sempre va defensar la seva visió de la prioritat de la observació i el valor de la psicologia experimental.

Mira va introduir-se al camp de la psiquiatria i de la psicologia a través de Kraepelin i de Freud i de les experiències del psiquiatre Hermann Simon; seguint aquests autors va elaborar una concepció de la psicologia basada en la dialèctica personal, que va anar reelaborant com a resultat de les seves investigacions sempre basades en la clínica experimental. Així, mentre que la psiquiatria a la resta d'Espanya es decantava, degut al prestigi de Ramón y Cajal, cap a la neurologia, a Catalunya, per la influència de les escoles alemanyes, prenia una orientació molt més psicologista, que Mira introduí en la medicina catalana. Tal com ressalta Vidal-Teixidor: «*Emili Mira donà molta importància a l'estudi de les neurosis i fou un entusiasta en l'aplicació dels tests d'exploració psicològica*». Diu Mira: «*Per això creiem que en un pròxim futur els metges sabran més psicologia, els psicòlegs, més biologia, els filòsofs, més antropologia i, en definitiva, - totes les concepcions de l'home...*». El mateix

Tosquelles recordava que Mira sempre li havia insistit que, si volia dedicar-se a la psiquiatria, primer havia d'aprendre a observar els processos mentals en l'home corrent, i citava a Mira, que amb el seu llenguatge directe afirmava: «*el que faria era fotre la psicoanàlisi als manicomis*».

Al 1939 es produí la desfeta de la República que comportà l'exili de milers i milers de persones. Mira, primer, es trasllada a Anglaterra on acaba d'elaborar el test Miokinètic, anomenat de manera corrent PMK, que s'usà per a la selecció dels aviadors. El mateix Mira creu que aquest test és la seva millor contribució científica. Fa front al desànim de l'exili amb un impuls de més creativitat. Quan comença el conflicte bèl·lic europeu se'n va a l'Argentina, on publica *Manual de Psicoteràpia* i, posteriorment, a Montevideo i acaba residint al Brasil, des del 1945. Se separa de la primera esposa, Montserrat Campins, i es casa de nou amb Alice Madeleine Galland. Al Brasil impulsa l'Institut de Selecció i d'Orientació Professional. L'escola del Brasil se la designà com l'escola catalana o de Barcelona. Allí és on publica la gran majoria de llibres: *Psicología evolutiva del niño y del adolescente*, *Fundamentos del Psicoanálisis*, *Manual de Orientación profesional*, *Cuatro gigantes del alma*, que són la por, la ira, l'amor i el deure. *Compendios de Psiquiatria*, *Psicología de la vida moderna*, entre molts d'altres. Per exemple, al 1947 publica *Problemas psicológicos actuales*, que havia escrit al 1939, on entre altres temes en destaca de forma preferent l'Estudi de la psicologia revolucionària. Mort a Persèpolis al febrer de 1964.

El llibre de *La psicoanàlisi*

Mira estava al corrent de les obres de Freud perquè les llegia en alemany i, tal com hem esmentat, al 1926 publica un recull de les aportacions del pensament psicoanalític, que és editat per les Monografies Mèdiques, amb el títol de *La Psicoanàlisi*, que és el primer escrit dedicat a les descobertes de la psicoanàlisi en català a càrrec d'un professional, i que al 1935 torna a ser reeditat. (Al 1925 s'havien començat a editar les obres de Freud en castellà). El recull de Mira va ser reeditat en format de llibre l'any 1970, a cura de Vidal-Teixidor. Mira mostra que té un bon coneixement del desenvolupament de la psicoanàlisi. A partir de les descobertes de Freud hi aporta les concepcions de Jung i d'Adler i es centra, després, en l'explicació detallada de la tècnica psicoanalítica.

El llibre comença per destacar uns principis generals, com són:

- el determinisme psíquic, o sia la força determinant dels actes psíquics.
- la transferència,
- la naturalesa dinàmica dels processos mentals, que en valora la seva concepció dinàmica i en veu la utilitat per entendre els desplaçaments de les energies psíquiques.
- També destaca el principi de la repressió, vista com la tensió de la vida psíquica entre el desig del plaer i la imposició de la realitat social.
- i de l'inconscient, de forma especial, ja en destaca com un gran encert en les descobertes de Freud i també que «*és un dels principals obstacles amb què lluita el psicoanalista*».

- també explica el concepte de la repressió, dels complexos, i s'estén molt sobre la libido. I posa en valor, de manera especial, la importància dels processos mentals infantils, *«de les experiències i impressions,...en els esdeveniments aparentment insignificants que han succeït durant l'època d'infantesa»*, diu Mira.

Quant a la tècnica parla de l'interrogatori a pressió de Freud, que és una tècnica que Mira també va usar, – per saber de l'autobiografia del pacient–

-parla de la interpretació dels somnis i discrepa de l'objectivitat d'aquesta tècnica. S'estén molt amb la descripció de proves experimentals sobre l'associació lliure.

Al final de llibre comenta, de forma breu, els actes fallits i les aportacions del psicodiagnòstic del Rorschach.

Mira valora el mèrit de la psicoanàlisi, per com destronà el racionalisme en la psicologia, hereva encara de les doctrines voluntaristes kantianes. Considera que la psicoanàlisi té el mèrit de no centrar-se en el diagnòstic i el tractament dels símptomes i estudia el pacient global, o sia que permet aproximar-se als conflictes i al patiment que la persona viu, que són uns valors que sempre van determinar la professionalitat de Mira. En canvi, no està gaire d'acord amb el concepte freudià de la libido i del Jo, i es decanta més per les aportacions de Jung.

En un altre punt, Mira aclareix: *«La medicina deu a la psicoanàlisi la seva concepció integral, global i holística de l'home que existeix morbosament»*, per acabar el paràgraf afirmant que: *«la psicoanàlisi, sense ni tan sols proposar-s'ho, ha contribuït a salvar el metge de la seva qualitat de quasi veterinari del cos humà a què estava reduït a començaments del nostre segle»*. I no només això, sinó que ja preveia la necessitat d'un treball multidisciplinari. *«Cal...una organització social més racional i justa permeti un autèntic treball de col·laboració i d'equip, no ja entre metges, sinó entre tots els professionals interessats per la salut, la pau i la felicitat de tots els éssers humans»*.

Al 1963, invitat per la Càtedra de Psicologia Mèdica de Mendoza, Argentina, imparteix cinc conferències, dues de les quals les dedica al pensament psicoanalític i les seves aplicacions terapèutiques. Malgrat les crítiques que fa a Freud, en destaca, de nou, la novetat de la psicoanàlisi que, amb les seves paraules: *«iba a conmovre los cimientos de toda la civilización»*. Les seves comunicacions tenen un aire planer i espontani, sense gens d'afectació i, tal com sempre creia, va promoure una «psiquiatria extensiva» arrelada al pragmatisme.

El test Miokinètic, el PMK

El test Miokinètic és una prova que va tenir una llarga gestació i que posa en evidència la convicció que tenia Mira de la unió entre la Neurologia i la Psiquiatria. Va començar a fer els primers passos a l'Institut Psicotècnic de la Generalitat, on va idear, primer, l'axistereòmetre, que aplicà a les proves de selecció de conductors i que es va anar ampliant per a la selecció dels aviadors a fi de poder detectar la capacitat d'orientar-se sense tenir un control visual. De seguida es va platejar la correlació de les peculiaritat motrius amb els trets del caràcter. Quan s'exilià a Anglaterra va

aconseguir una beca que li va permetre reelaborar les descobertes i crear el test que anomenà Miokinètic i que va presentar al 1939 a la Royal Society of Medicine.

La prova es basa en una idea molt simple: es demana a l'examinat que ressegueixi una sèrie de figures geomètriques: lineogrames, ziga-zagues, cercles, cadenes, escales, paral·leles en biaix, us verticals i sagitals. Primer s'han de resseguir mantenint el control visual i després s'ha de continuar dibuixant sense la visió directa. Les figures, en primer lloc, es dibuixen en un pla horitzontal i després en el pla vertical. Les figures es ressegueixen amb la mà dreta i l'esquerra. En l'execució, sobre tot sense el control visual, es produeixen desplaçaments i canvis de volum, els quals serveixen per valorar, no només les capacitats d'orientació i d'atenció, sinó les tendències afectives i els trastorns de la personalitat: l'extraversió-introversió, depressió-elació i, de forma especial, del control i maneig de la violència. La idea de la prova es fonamenta en què les reaccions psicomotores, no tan sols mostren les capacitats d'atenció, si no que també estan relacionades amb el conjunt de la personalitat, amb els trets emocionals i de la conducta. En l'execució que fa la persona, quan no es manté el control visual i, per tant, com que no té un feedback extern, les línies es van modificant per les variacions que pateix el seu esquema motor. Aquestes alteracions no són aleatòries sinó que són sistemàtiques i, per tant, reflecteixen les característiques individuals de cada persona.

El propi Emili Mira valorava que la seva major contribució a la ciència era el test de Psicodiagnòstic Miokinètic, que és afí a la seva concepció de la unitat psicossomàtica de la persona. Considerava que la prova tenia més fiabilitat perquè evitava les distorsions que els controls en la parla podia introduir en altres tipus de tests. *«Estava convençut que havia descobert una via científica, objectiva i enterament original per explorar els elements profunds de la personalitat»*, ens diu Luís Miguel Iruela, estudiós de la seva obra. Volia ser un camí alternatiu per saber de l'inconscient ja que s'evitaven les possibles distorsions del llenguatge.

Aquesta prova va ser aplicada al Brasil i va continuar sent estudiada i tipificada després de la seva mort, sempre amb resultats exitosos. També ha tingut un seguiment a la Universitat de Barcelona i de la Rovira i Virgili. Els professors del Departament de Personalitat, Avaluació i Tractaments Psicològics, Josep M. Tous, Albert Viadé i Eliseu Chico van introduir l'ús de la informàtica en la prova i de la digitalització en l'anàlisi de l'execució la qual cosa ha permès afinar molt més la fiabilitat de la seva avaluació.

Mira sempre va mantenir una fe cega en el progrés. No va ser un professional d'un pensament psicoanalític, ell mateix reconeixia el seu eclecticisme. Home d'una gran curiositat, estava al corrent de les descobertes científiques més recents a través de les quals n'elaborava una síntesi epistemològica. Volia unir la psicologia, la psicopatologia i la psiquiatria amb una visió coherent. La seva actitud de recerca era un camí cap el coneixement. Un coneixement perquè aspirava aconseguir l'harmonia humana com la plenitud individual i comunitària.

Centre Emili Mira

Al 1977, amb la creació del Centre i la dedicació a la figura d'Emili Mira, vam voler reparar un buit en el temps que ocasionà el feixisme franquista i poder reparar l'oblit i el trencament que havia ocasionat la dictadura.

Vam iniciar un projecte que, en uns inicis de forma més modesta, va anar prenent més envergadura. A partir d'un treball enfocat a la infància, de seguida vam passar a tenir visió més global i adonar-nos-en que calia propiciar un enfoc a tot el grup familiar. Així, el Centre, va decantar l'orientació terapèutica a tot el grup familiar. En aquest sentit, durant anys, vam propiciar uns Seminaris per a la formació de terapeutes familiars, molt exitosos, gràcies a la docència del Dr. Jorge Tomas, de la Tavistock de Londres.

Malgrat ser un centre privat, vam establir concerts de col·laboració amb entitats públiques, tant la Diputació com amb Departament d'Ensenyament, per a dissenyar estratègies d'atenció familiar.

L'aprofundiment en les concepcions de Bion van impulsar una àrea de treball en la teràpia de grups i de Consultoria en les Organitzacions.

Una altra àrea de treball ha estat l'assessorament a les famílies adoptives. El Centre va promoure la Primera Jornada Italo-catalana sobre adopcions, l'any 1997, gràcies a la qual la Generalitat de Catalunya va modificar el sistema de selecció de les parelles adoptives. Aquest canvi, després, malauradament es va anar desdibuixant i fent-se excessivament permissiu. La constatació de l'augment de fracassos i de problemàtiques greus en les famílies adoptives va fer que, amb altres professionals, es creés AcSent, que és un col·lectiu de professionals que promovem la necessitat d'un acompanyament emocional als nens i als pares adoptius, - AcSent és l'acròstic d'acompanyar en els sentiments - a fi d'ajudar-los en el procés de la creació d'uns bons vincles afectius.

Conclusions, Walter Benjamin

Per anar finalitzant, ho faré acompanyat pel pensament de l'assagista Walter Benjamin que l'any 1940, fugint dels nazis, es suïcidà a Portbou. Benjamin acabava de publicar les innovadores *Tesis sobre la Història* en les quals fa una crítica implacable de l'anomenat progrés, entès com la visió lineal dels avenços tecnològics, però, amb l'oblit de l'home, sense tenir present el grau d'injustícia i de patiment que aquests avenços comporten. Avisa que cal mantenir una memòria i una actitud reparadora dels danys que s'han causat en el passat i que, si els oblidem, continuem causant. Amb l'acte que fem avui crec que estem duent a terme el que ell demanava. Tal com feia present Mira, que sempre va defensar una visió holística de la persona, de la psicologia i de la psiquiatria; fer-ne memòria, evitar-ne l'oblit, és un acte de justícia i de compromís ètic amb el seu llegat personal i professional. Ben segur que

Mira estaria al costat, més ben dit, que encapçalaria les reivindicacions per la renovació psicològica i mèdica, com també estaria compromès, ben segur, en la lluita per les llibertats nacionals de Catalunya.

Només, i amb això sí que acabo, un agraïment a les aportacions que m'han servit per trenar a questa comunicació: A més del llibre de Mira, *La psicoanàlisi*, també el que va escriure la seva filla Montserrat Mira, editat per la Diputació, les conferències recopilades pel Dr. Josep M. Pigem, a l'estudi molt aprofundit de Luís Miguel Iruela i la riquesa de les aportacions del llibre de la Joana Masó, sobre Tosquelles. I a tots vosaltres per la vostra atenció. Moltes gràcies.

Pere Jaume Serra
psicòleg clínic